

Bálint István

AZ OLASZ KOMMUNISTÁK HARMADIK ÚTJA

Most éppen elcsitultak a viták, de mire ezek a sorok megjelennek, esetleg már ismét teljes erővel dúlnak. Az Olasz Kommunista Párt és a Szovjet Kommunista Párt között néha felszínre csapó ellentétek ugyanis — éppúgy mint más körülmények között más formában a vizsály Jugoszláviával 1948-ban — nem valamilyen pillanatnyi vagy éppen személyes jellegű elképzelések közötti eltérés, hanem mélyrenyúló és koncepcióbeli különbség. Lehet taktika, hogy a vitás kérdéseket mennyire élezzik ki, vagy ellenkezőleg, mennyire tompítják, de ez semmit sem változtat azon, hogy megvannak és megmaradnak még jó sokáig. Maga a vita is csak egy vetülete egy sajátos világtörténelmi pillanatnak, eszmei reagálás e sajátos társadalmi helyzetre. Éppen ezért nem is annyira a vita, hanem az olasz kommunisták vélekedése ebben a helyzetben az, ami megérdemli olvasóink figyelmét.

A kihívások

Nyilvánvaló, hogy az olasz kommunisták állásfoglalása nem a vezetőség valamilyen szeszélye, valamelyik pártvezető — mondjuk Berlinguer — által kierőszakolt egyénieskedés, hanem az objektív körülmények és az azokra való szubjektív reagálás együttes terméke. Ezért a legelső kérdés: Melyek azok a kihívások, amelyekre válaszként az olasz kommunistáknak ez az állásfoglalása kialakult? Nem vitás ugyanis, hogy az olasz kommunisták többszörös kihívásra reagáltak: 1) a fejlett ipari társadalom válságára; 2) a kelet-európai országok belső nehézségeire; 3) ebből fakadóan a távlatnélküliség terjedésére és 4) az értelmiség elbizonytalanodására, ami 5) együttes előidézője a legerősebb nyugat-európai kommunista pártokon belül is jelentkező problémáknak. Mielőtt az olasz kommunisták választát ismertetnénk —, már csak megértésük érdekében is — vegyük sorra ezeket a kihívásokat.

1. Most már nem vitás, hogy a kapitalizmus mostani válsága nem olyan átmeneti, rövid lejáratú pangás, mint amilyen az 1929—1933. évi nagy válság letörése óta annyiszor megbontotta a zavartalan fejlődést. A mostani válság ugyanis kétségbevonhatatlanul tanúskodik két dologról. Először, hogy a kapitalizmus által eddig felhasznált módok és eszközök hatástalannak bizonyultak. A kapitalizmus ugyanis a nagy válság után egyrészt az állami beavatkozást, a gazdasági ösztönszerűség tudatos megfékezésének egy sajátos formáját vetette be és ezzel olyan elemekkel gazdagította a társadalmat, amelyek Marx korában elképzelhetetlenek voltak, átvéve olyan elemeket is — az állami beavatkozástól a jólétig és a társadalmi biztonságig sok mindent —, amelyeket a marxizmus klaszszikusai a szocializmustól vártak. Az állam szerepének kibontakoztatásával olyan folyamatokat akadályozott meg, amelyeknek — még Lenin elemzése szerint is — ökvetlenül a szocializmushoz kellett volna vezetniük az emberi társadalmat. Másrészt a fejlődés, a klasszikus ipar és ipari proletariátus háttérbe szorítása felé haladt, előtérbe állítva a népesség mind nagyobb hányadát foglalkoztató úgynevezett terciális szektort. (Olaszországban például az itt foglalkoztatottak százalékaránya 20 évvel ezelőtt 34,3 százalék volt, ma viszont már 48,3 százalék, vagyis majdnem az aktív lakosság fele.)

Most egyrészt az állami beavatkozás tehetetlennek bizonyult az új válsággal szemben, másrészt az elektronika fejlődése, amelyben sokan olyan nagy horderejű változást látnak, mint az ipari forradalom volt, a klasszikus ipar és ipari proletariátus olyan további visszaszorítását követeli meg, amelyre a kapitalizmus már nem képes. Ennek következménye nemcsak az állandó válság, hanem a munkanélküliség mind aggasztóbb növekedése a legfejlettebb nyugat-európai országokban, aminek igazolására íme az adatok: Nagy-Britanniában 1981-ben a munkanélküliség 11,5 százalékos volt, 1982-ben pedig 12,6 százalék. Franciaországban ugyanez idő alatt 8,9-ről 9 százalékra, Olaszországban 9,6 százalékról 11 százalékra, Nyugat-Németországban 6,7 százalékról 7,5 százalékra, az USA-ban pedig 8,9 százalékról 9,25 százalékra növekedett.

A megoldás nyilvánvalóan az lenne, hogy a világközösség most már nemzetközi méretben évenyessítse azokat az intézkedéseket, amelyekkel annak idején egy-egy országon belül 1933 után a kapitalizmus kilábalts válságából. Csakhogy erre a világközösség képtelen, sőt erősödnek azok a kísérletek, amelyek egyrészt a fejlődő országokra akarják hártani a terhek zömét, másrészt a fejlett országok között fokozzák az elzárkózást, a protekcionizmust, a gazdasági érdekek mind kielezettebb harcát. Mindez erősíti a kilátástalanság érzését, amit csak növel annak megérlelődő tudata, hogy a papírdollárookra épült nemzetközi pénzrendszer bármelyik pillanatban összeomolhat, ha a végsőkig eladósodott országok egyike-másika fizetéseképtelenségét jelent be.

2. A kilátástalanság érzését táplálja, hogy a gazdasági nehézségek nem kerültek el a kelet-európai országokat sem. Így aztán a munkásszorgalomban lefojtva már évtizedek óta ott élő és abból táplálkozó családás-

hoz, hogy a szocialista országok sem a gazdasági hatékonyságban, sem a termelésben, sem az életszínvonalban nem érték utol a kapitalista országokat, az az új csalódás társult, hogy ezek a rendszerek sem mentesek a válságoktól. Erről tanúskodik nemcsak az, hogy nem sokkal több elképzelésük van az elektronika és a kibernetika fejlődése által felvetett problémák megoldására, miközben hivatalosan még mindig munkaerőhiányt emlegetnek — ez volt a központi témája a KGST miniszterelnöki szintű tanácsa legutóbbi ülésének —, hanem az is, hogy a válság tüneteként a KGST-országok ipari termelésének növekedése 1980-ban 2,7 százalékra esett vissza, sőt 1981-ben már csak 1,6 százalék volt. Hasonló tünet, hogy növekszenek a külföldi adósságok — ma már túlszárnyalják a 80 milliárd dollárt.

Még aggasztóbb tünet, hogy ezek a gazdasági nehézségek az igazgatási struktúrák megcsontosodása miatt olyan válságot teremtenek, mint a lengyelországi, amelyet az OKP így minősített: „A kommunisták már nyilvánították és újra megerősítik álláspontjukat, hogy határozottan elítélik a Lengyelországban bekövetkezett puccsot, a letartóztatásokat, a hadbíróságokat, azt, hogy megakadályozzák a politikai, szakszervezeti és társadalmi szervek mindennemű tevékenységét. Ezek az intézkedések — amelyek összeegyeztethetetlenek demokratikus és szocialista eszméinkkel — nem oldhatják meg a lengyel nemzet mélyreható válságát. És nem igazolhatók azzal sem, hogy a szocialista típusú rendszer megmentése miatt váltak szükségessé, hiszen ha a munkásosztály és a nép tiltakozására politikai eszközökkel már nem tudnak választ adni és katonai eszközök-höz folyamodnak, az már azt jelenti, hogy magára a szocializmusra mérnek csapást.”

3. és 4. Mindennek következménye a távlatnélküliség terjedése. Ennek a számos elemből összetevődő tényezőnek egyetlen összetevőjéről sem készült elmélyültebb elemzés, pedig itt nem ennek vagy annak a társadalomnak a létéről, hanem az emberiség egzisztenciális kérdéseiről van szó. Még aránylag eléggé ismert az az elemzés, mely szerint az ifjúság a hatvanas évek vége drámai megmozdulásainak — az 1968/1969. évi politikai tüntetések és a látszólag menekülés ellenére is a világ befolyására szánt hippy, beatnik stb. mozgalmak — kudarca után az anarchia, a terrorizmus felé fordult, amit viszont a teljes apátia egészített ki. Napjainkban mintha ismét változna az ifjúság hangulata és az eddigi ketósség helyett mindinkább felülkerekedne a hagyományos politikával való szembefordulás. Egyrészt abban a formában, hogy erősödnek a hagyományos politikai életen kívül eső mozgalmak — a környezetvédők, a nőmozgalom, a békemozgalom, amely megszabadult attól a tehertételtől, hogy a másik tömb, a Szovjetunió támogatásával volt azonosítható —, másrészt mind több jele van a hagyományos politikával való szembeszebehegyezkedésnek. A legutóbbi olasz választásokon például az új fiatal szavazók már nem a KP szavazótáborát erősítették, hanem a szavazástól tartózkodók és azok számát, akik a szavazócédulára azt írták: „Egyformák vagytok mindannyian, csaltok és hazudtok”; öt-hat év alatt felére

csökkent, mindössze 65 000-re apadt az Olasz Kommunista Ifjúsági Szövetség taglétszáma stb. Közben a társadalommal való teljes szembefordulás lényegét sem szabad elhanyagolni: 20 év alatt Olaszországban 32 százalékkal nőtt a gyilkosságok és 47 százalékkal a közrend elleni bűncselekmények száma, 20 évvel ezelőtt úgyszólván egyetlen kábítószer-élvező sem volt, most viszont három év alatt a nyilvántartott kábítószer-élvezők száma 5200-ról több mint 100 000-re nőtt stb.

Emellett még senki sem elemezte, milyen következményekkel jár, hogy minden második munkanélküli fiatal, aki még sohasem volt munkában és számuk csak növekszik. Vagy azt a kapitalizmushoz fűződő problémát, hogy a kapitalizmus szétzúzta saját ideálját, a szabad vállalkozást, hiszen a szabad foglalkozásúak száma lemorzsolódik — Olaszországban a foglalkoztatottak százalékaránya a 20 évvel ezelőtti 59,4 százalékról 71,6 százalékra ugrott — közben sem a kapitalizmus, sem a szocializmus még nem adott új ideált, ami hozzávetőlegesen olyan vonzóerő lehetne. Vagy ott vannak az emberiség egzisztenciális problémái: (1.) az a munka, amelyet az ember ilyen vagy olyan kényszerből, de mindeddig vállalt, teljesen elvesztette vonzóerejét, gyengült az eddigi kényszerítő körülményeknek az emberek lelkivilágára gyakorolt hatása, így a munka mind gyűlöltebb és ellenszenvesebb lesz; (2.) az emberiség semmit sem tudott kitalálni a szabad idő kitöltésére; (3.) a társadalom lendülete csökkent az elöregedéssel — az olaszok átlagos életkora a férfiaknál 72,8, a nőknél 75 év — és a nyugdíjasok számának növekedésével: ma 100 olaszra 18 nyugdíjas jut, tehát minden ötödik olasz nyugdíjas; (4.) még a pazarló — minél nagyobb fogyasztásra berendezkedő — társadalom válságával kapcsolatban is alig születtek elméletek, a többi kérdéssel kapcsolatban viszont az emberiség úgyszólván koncepció nélkül van.

5. Ez az általános válság teremt nehézségeket a nyugat-európai kommunista pártokon belül is. Ez vezet a Francia Kommunista Párt szavatvesztéséhez éppúgy, mint a Spanyol Kommunista Párt tagsága egyharmadának elvesztéséhez és a pártot megrázkódtató belső harcokhoz.

A válaszok

Az Olasz Kommunista Párt azzal vonta magára a világ, elsősorban a nemzetközi munkásmozgalom figyelmét, hogy legátfogóbb és leggondosabb kidolgozott koncepciót kínált fel a napjainkban jelentkező kérdések megválaszolására. Kiindulópontja az a történelmi tapasztalat, hogy a 30-as évek nagy válságának légkörében még a pusztá képtelenségnek tűnő fasizmus is hatalomra tudott jutni, mert a többi erőnél világosabb koncepciót tudott felkínálni, azzal reális erőket tudott megmozgatni, a fanatikus hívők csoportját tudta létrehozni és a megfélemlítésnek meg a fanatizálásnak a kombinálásával tömegeket tudott mozgósítani, sőt a parlamenti játékszabályok segítségével kormányra tudott jutni. A kérdés: hogyan lehet az, hogy a faji tisztaságnak teljesen abszurd elképze-

lése nagyobb sikert ért el, mint a társadalom átalakításának koncepciója? A tanulság: a kilátástalanság térhódítása közepette a jelenlegi helyzet már ma is melegágya a terrorizmusnak, holnapra pedig az elvakultság hasonló szüleményét hozhatja létre, ha a haladó erők nem tudják felkínálni a maguk koncepcióját és ehhez nem tudják megnyerni a tömegeket. Ezért tekinti a párt elsődleges feladatának a baloldal olyan koncepciójának kimunkálását és a körültekintő munkálkodást azon, hogy hozzá megszerezze a tömegek támogatását. A koncepciónak csak néhány elemét tudjuk itt vázlatosan ismertetni: a szocializmusért vívott harc mai nemzetközi helyzetének elméletét (a harmadik út néven emlegetett elképzelést) és ezen elmélet gyakorlatba való átültetésének nyugat-európai gyakorlatát és konkrét olaszországi koncepcióját.

A nemzetközi elmélet. A munkásmozgalom szociáldemokrata szakasza nem múlt el nyomtalanul, a szocializmus felé haladás világfolyamatában. Nemcsak a munkásmozgalom erős szervezeteit hozta létre és tette a társadalom lényeges erőivé, hanem olyan új elemeket is vitt a kapitalizmusba, amely számos lényeges vonatkozásban megváltoztatta és átalakította a Marx—Engels által elemzett társadalmat, megvalósított számos olyan vívmányt, amelyet a marxizmus klasszikusai az új társadalomtól vártak, főleg pedig megteremtette azt a demokráciát, amely a továbbhaladás lehetőségét megadja. A szociáldemokrácia azonban eljutott a lehetőségek végső határáig. Az októberi forradalomra, majd egy sereg más országban a szocializmus diadalára volt szükség, hogy a szocializmus felé haladás új lendületet kapjon. „Az októberi forradalom — szögezte le az OKP állásfoglalása — megdöntötte a kapitalizmus és az imperializmus megtámadhatatlannak hit uralmát, hozzájárult a kommunista pártok létrejöttéhez az egész világon, ösztönzést adott a gazdasági és politikai emancipációért vívott harcnak, elősegítette a forradalmi, felszabadító és függetlenségi harcok kialakítását Afrika, Ázsia és Latin-Amerika korábban gyarmati sorsban élt népei körében.”

Az ebben a lendületben rejlő lehetőségek is kimerültek azonban, mert — az OKP megfogalmazásában — „Egy meghatározott szocializmus-koncepció, az államhatalmi szervezet és a társadalmi kapcsolatrendszer túlhaladottá vált. A Szovjetunióban elfogadott s a kelet-európai országokra is átvitt »modell« megismételhetetlen, elfogadhatatlan a szocializmus s a demokrácia, továbbá a termelőeszközök tulajdon formái és társadalmi ellenőrzése, valamint a közhatalom demokratikus szervezeti formái közötti mindennemű elkülönítés.” Ebben az új helyzetben „a szocializmus előrehaladása a jelenlegi szakaszban egyre nyilvánvalóbb módon hagyatkozik a fejlett kapitalista országokban, elsősorban a nyugat-európai országokban kialakult eszmékre, demokratikus és szocialista vívmányokra, és azokra a haladó és szocialista ihletésű sikeres tapasztalatokra, amelyekre — eredeti úton haladva — a harmadik világ országai tesznek szert. Új ösztönzést, új távlatokat adni a szocializmusért folytatott küzdelemnek Nyugat-Európában, elengedhetetlenül fontos ahhoz, hogy világviszonylatban megnyissuk a szocializmus új szakaszát és hoz-

zárjuk a kelet-európai társadalmak demokratikus megújításához”. Ezeknek az erőknek az elsődleges feladata, hogy választ adjanak napjaink alapvető problémájára: „a kapitalizmus jelenlegi válsága — azokkal a következményekkel, amelyeknek terhét a néptömegekre hárítja és azokkal a veszélyekkel, amelyeket a béke és a demokrácia számára jelent — minden eddigénél inkább megköveteli, hogy az európai munkásmozgalom valamennyi erője meginduljon a szocializmus felé vezető úton”.

A nyugat-európai gyakorlat. Paradox helyzet, hogy a Francia KP akkor került kormányra, amikor az utóbbi évek mélypontjára jutott. Ez a paradoxon azonban szerves része kormányra kerülésének. Objektíve azért, mert a pártnak az elnökválasztásokon, majd a parlamenti választásokon való visszaesésében benne van választói egy részének meggyőződése, hogy fontosabb diadalra segíteni Mitterrand-t és a szocialistákat, mint megtartani a KP hagyományosan 20 százalékos szavazótáborát, tehát a párt visszaesésében szerepet kapott a szocialisták győzelmének esélye és fordítva, ezeket az esélyeket növelte a párt szavazótáborának megapadása. Szubjektíve: a meggyengült KP-t könnyebben választják szövetségesül, egyrészt azért, mert így könnyebb megnyugtatni a külső aggodalmakat és könnyebb leszerelni azok nyomását, másrészt a régi viták hatása alatt álló pártvezetők belső ellenállása is csökken, ha egy gyengébb szövetségesről, nem pedig a dolgokba lényegesebben beleszólható társról van szó.

Az FKP paradox helyzete azonban csak része egy általános nyugat-európai helyzetnek: a legerősebb nyugat-európai kommunista pártok éppen akkor küszködnek nagy nehézségekkel, amikor egész Dél-Európa a baloldal hatalomra jutásának korszakába lépett — Franciaországban és Görögországban már kormányra kerültek a szocialisták, és mire ezek a sorok megjelennek, minden valószínűség szerint Spanyolországban is diadalmaskodnak. Ez a baloldali előretörés ugyanúgy a gazdasági helyzet terméke, mint előzőleg az a konzervatív hullám volt, amely több évtizedes kormányzás után ellenzékbe kényszerítette a svéd szociáldemokratákat, kormányra segítette a brit konzervatívokat, győzelemre vitte Reagan amerikai elnököt. A választók esélyt akarnak adni egy másfajta koncepciónak, mert minden jobb, mint annak a kétélynek az elhatalmasodása, hogy semmit sem lehet tenni a helyzet javítására. Ez viszont pozitív és negatív értelemben egyaránt esélyt jelent a baloldal számára. A pozitív esély: a kormányra kerülés lehetővé teszi a baloldalnak, hogy olyan reformokat hajtson végre, amelyek túlnőnek a parlamenti rendszerben szokásos kormányváltáson. És a negatív esély: tragikus következményekkel járhat, ha a baloldal nem tudja kihasználni ezt a lehetőséget, vagy éppen csatlóást okoz a tömegeknek.

Ezért mondta ki az OKP, hogy az európai baloldal legfontosabb feladata elősegíteni a nyugat-európai szocialisták kormányra kerülését és utána sikerre vinni elképzeléseiket. Ennek érdekében állította előtérbe a nyugat-európai baloldal összefogását, már akkor, amikor javában folyt

a vita a francia szocialisták és kommunisták között, és a szocialistákkal való kapcsolat szorosabbra fűzése érdekében még azt is kockáztatta, hogy elhidegül a viszony az OKP meg addig legfontosabb eurokommunista szövetségese, az FKP között. Később pedig az eurobaloldal elképzelése hivatalosan is az addigi eurokommunista koncepció helyébe lépett.

Az olaszországi koncepció. Az OKP politikájában az eseménynek kijáró figyelem nélkül lényeges fordulat következett be: feladták a történelmi kompromisszum koncepcióját és helyette megfogalmazták a demokratikus alternatíva koncepcióját. Mint ismeretes, a történelmi kompromisszum elképzelése bírta rá az OKP-t a hagyományos ellenzéki magatartás megváltoztatására és arra, hogy a kormányba való bevonás megtagadása ellenére kívülről támogassa a kereszténydemokrata kormányokat. Ennek lényege, hogy a társadalom megváltoztatásához nem elegendő a lakosság akár 51 százalékának meggyerése sem, hanem sokkal átfogóbb társadalmi összefogásra van szükség, sokkal nagyobb tömegeket kell megnyerni, s ennek érdekében kompromisszumra kell lépni a többi társadalmi erővel. E koncepció feladását azonban az OKP kettős csalódása előzte meg. Egyrészt az a csalódás, hogy a többi erővel való kompromisszum közelebb visz a társadalmi átalakuláshoz — kiderült ugyanis, hogy az OKP a kormánytöbbség külső tagjaként sem tudja befolyásolni az ország politikáját. Másrészt az a csalódás, amelyet az okozott, hogy a kereszténydemokrata kormányok támogatása a párt szavazatainak megcsappanásával járt. Mindezt kiegészítette annak a tudatnak a megérlelődése, hogy a Kereszténydemokrata Párt annyira részévé vált a rothadásnak indult hatalmi struktúrának, hogy képtelen bármilyen társadalmi átalakulásra, vagyis nem lehet része a jövődő összefogásnak sem.

A történelmi kompromisszum örökébe lépő demokratikus alternatíva koncepciónak a lényege pedig Berlinguer megfogalmazásában: „Bebizonyosodott ugyanis — kimondtuk ezt akkor is, most is megismételjük —, hogy a Kereszténydemokrata Párt, illetve a kommunistaellenes előítéleteket kikényszerítő vagy elfogadó pártok képtelenek az állam erkölcsi szanálásának és megújulásának az élére állni.” Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a kereszténydemokrata kormány támogatása és a kereszténydemokrata pártvezetőséggel való alkudozás helyébe a széles körű népi összefogás lép, amelynek túl kell jutnia a szűk parlamenti kereteken, a Kereszténydemokrata Párt által befolyásolt tömegekre is számítva olyan nagy társadalmi és politikai összefogást próbál kialakítani, amely a mostani hatalom helyébe léphet és új irányt adhat a társadalom fejlődésének, felgyorsíthatja a szocializmus felé haladást. Ez a koncepció tehát egyaránt felöleli a többi politikai pártnak a kereszténydemokraták elleni szövetkezését, a harcot olyan parlamenti szövetség lehetőségének megteremtéséért, amely a kereszténydemokratákat ellenzékbe kényszeríthetné és a parlamenten kívüli harcok számtalan formáját, amelyek azt eredményezhetik, hogy nem a pártszövetségek, a pártvezetőségek, hanem a tömegek adják meg azt az erőt, amely a szocializmus felé viheti az or-

szágot. Tehát nem a kormánykoalíció összetételének megváltozása, vagy a kommunisták mindenáron kormányra kerülése a lényeg, hanem a tömegmozgalom, amelynek aztán lesz ereje a neki megfelelő kormány megteremtésére is.

Ennek a koncepciónak a három eleme — a harmadik út elmélete, az eurobaloldal és a demokratikus alternatíva elképzelése — együttesen adja az olasz kommunisták stratégiáját és taktikáját, amely szerint egyrészt a nyugat-európai baloldalnak kötelessége felkínálni olyan megoldást, amely előreviheti az emberi társadalmat, mivel különben más hajtóerők hiányában a társadalom eddigi fennállásának legsúlyosabb válságába jut; másrészt a fenti kötelezettség teljesítésére a fejlett nyugati országok munkásosztályának és tömegeinek meg is van a lehetősége, mivel érettsége az erősödő elégedetlenséggel párosul. Csak arra van szükség, hogy a kommunisták megszabaduljanak minden dogmatizmustól és előítélettől, össze tudjanak fogni a többi haladó erővel, ebben az átfogó keretben megtalálják elképzeléseik érvényesítésének módját, rényleg a többséget tudják megnyerni és ezt a többséget tudják mozgósítani. A konkrét helyzet nagyon megnehezíti az olasz kommunisták dolgát, de csak az a párt maradhat tényleges erő és haladhat el biztonságban az örökös ellenzékiiségre berendezkedő szektásság szkülájára és az elvszerűtlen párt-szövetségek kharübdiszé között, amely úgyszólván napról-napra eleget tud tenni ennek a nehéz feladatnak.

A korlátok

Amikor ezek a sorok íródtak, mintha szélcsend lenne külpolitikai és belpolitikai téren egyaránt az olasz kommunisták elképzeléseivel kapcsolatban. Külső vonatkozásban mintha elcsitult volna — és csak néha adná jelét — a Szovjet KP és az Olasz KP közötti vita, belső vonatkozásban pedig nem növekedtek — ha ugyan nem csökkentek — az OKP esélyei a kormányra kerülésre, és ez a körülmény már önmagában is elegendő e koncepció bizonyos korlátainak felszínre kerüléséhez.

A nemzetközi vita lecsitulásában több más körülmény mellett szerepet játszott az is, hogy az olasz kommunisták maguk is tudatára ébredtek koncepciójuk egy fogyatékoságának, tudniillik annak a hétköznapi bölcseségnek, hogy „a kibicnek semmi sem drága”, vagy inkább annak a marxista igazságnak, hogy semmilyen „nagy ész” nem pótolhatja a konkrét társadalmi és történelmi körülményeket. Konkrét esetben ez azt jelenti, hogy az OKP nem követheti el azt a hibát, amely évtizedekig a Szovjet KP privilégiuma volt. Márpedig az a paradox helyzet, hogy az SZKP-nak kellett védelmébe venni egy-egy ország kommunistáinak az önálló helyzetfelmérésre való jogát, arra utalt, hogy az OKP — nyilvánvalóan elsősorban a belpolitikai szempontok nyomása alatt — elfeledkezett az alapvető dologról: senki sem szabhatja meg kívülről egy-

egy ország kommunistáinak, hogy mit hogyan lássanak, mit hogyan ítéljenek meg és hogy az adott helyzetben mit tegyenek. Az elvtársi eszmecserére, sőt figyelmeztetésre joga van mindenkinek, de vannak dolgok, amelyekkel kapcsolatban az OKP-nak sincs joga beleszólni mások ügyeibe. A vita elcsitulása azt mutatja, hogy az OKP megtanulja: hol a nagyon is kényes határ az elvtársi bírálat és a beleszólás között.

A belpolitikai vonatkozás vizsgálatánál pedig semmiképpen sem mellőzhetjük, hogy ezzel a koncepcióval az OKP nem jutott közelebb elképzeléseinek megvalósításához. Amióta tudjuk, hogy nem a Nap kering a Föld körül, egy elmélet helyességének vagy valótlanágának mércéje nem lehet az, hogy mindenki másképp látja. Mivel azonban az eurokommunizmus kiindulópontja az a kérdés volt: honnan van az, hogy a kommunisták helyes elmélete nem nyeri meg a fejlett országok lakosságának nagy többségét és azóta is kommunista őszinteséggel bírkóznak ezzel a kérdéssel, keresve a többség megnyerésének, mozgósításának módját: maga az a puszta tény, hogy az óhajtott többség még mindig nincs meg, önmagában elég hajtóerő a koncepció állandó kritikai felülvizsgálására. Így az olasz kommunisták is tudatában vannak koncepciójuk egy korlátjának, amellyel már legutóbbi kongresszusukon megpróbálták felvenni a harcot, de mindeddig nem sok sikerrel.

Történelmileg nézve a koncepció korlátja abból adódik, hogy a többi társadalmi erő — még a legtermészetesebb szövetséges, a Szocialista Párt sem hajlandó együttműködni a KP-val, ez tehát hiába hirdeti meg a szövetkezés bármilyen koncepcióját, ha a többiek visszautasítása miatt ahhoz nem talál szövetségeseket. Társadalmilag nézve pedig mind több jele van annak, hogy Olaszországban a hatalmat titokzatos erők befolyásolják, sőt mindinkább gyakorolják, s ezért az OKP részéről néha naivitásnak tűnik a parlamenti játékszabályokba vetett túlzott hit, még inkább annak teljes hiánya, hogy kialakítsa a hatalom és az esetleges szövetségesek parlamenten kívüli befolyásolásának mechanizmusát. A párt szempontjából nézve pedig a legutóbbi kongresszuson úgy vetődött fel, hogy az OKP ki van téve a pártcsúcsok szövetkezéséből, a parlamenti harcok túlzott előtérbe állításából és ezzel a pártszervezetek konkrét tevékenysége háttérbe szorításából eredő veszélyeknek. Mindennek ellenére a nagy haladó összefogás koncepciója az OKP-nál még mindig túlzottan parlamenti — választási és pártszövetségi — elképzelés és csak kevésbé épül bele a munkásosztály és a néptömegek közvetlen szerepe, a párt mindennapos tevékenysége a tömegek érdekeinek érvényesítésében, még mindig inkább a pártvezetőség politikája, mint a marxista—leninista módon értelmezett élcapatnak a gyakorlati ténykedése.

*

Az Olasz Kommunista Pártot az tette Nyugat-Európa legerősebb kommunista pártjává, hogy állandóan képesnek bizonyult koncepciójának finomítására, a gyakorlat kikényszerítette alkalmazkodásra. Ezért elkép-

zelése a társadalom átalakításáról állandóan tökéletesedett, s így az adott történelmi helyzet is újabb tökéletesítést kényszerít majd ki. Éppen elképzeléseinek érettsége és az állandó továbbfejlődésre való készsége és képessége teszi vonzóvá magatartását a nemzetközi kommunista mozgalom valamennyi pártja előtt.